

Geliş Tarihi: 03.09.2020 Kabul Tarihi: 31.10.2020 Entry Date: 03.09.2020 Accepted: 31.10.2020

KOÇAK, R. (2020). "Beşinci Sanayi Devrimi: Toplum 5.0 ve Yapay Zekâ Kültürü", Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, S.5, s.1-17.

BEŞİNCİ SANAYİ DEVRİMİ: TOPLUM 5.0 VE YAPAY ZEKÂ KÜLTÜRÜ

The Fifth Industrial Revolution: Society 5.0 and the Culture of Artificial Intelligence

Recep KOÇAK*

Özet

Senkronik ve diyakronik bağlamda insanın kültürel gelişimini belirleyen, toplum yaşamını değiştiren, dönüştüren temel unsurların başında teknoloji gelmektedir. Bu bakımdan insan ırkının tarih öncesi dönemlerinden günümüzün postmodern toplumlarına kadar tarihsel kronolojinin seyri içerisinde yaşanan bütün hadiseleri alet teknolojisindeki keşifler nispetinde değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla toplumsal gelişimin ilk basamağı sayılan avcı toplayıcı başka bir ifadeyle Toplum 1.0 döneminden; insanların 'insanlaştırılmış robotlar' ve artırılmış gerçekliğe dayalı akıllı aygıtlarla aynı yaşamı paylaştıkları Toplum 5.0 dönemine kadar gelişen, dönüşen, değişen; beslenme, barınma, giyinme ihtiyaçları, aile ve akrabalık yapıları, inanç ekolojileri, doğum, evlenme ölüm ritüelleri, anlatı gelenekleri, müzik, eğlence, dans sanatları gibi geniş kapsamlı kültürel unsurların değişimini ve dönüşümünü teknoloji boyutuyla ele almak tasavvur etmek gerekmektedir.

Bu çalışmada, 2016 yılında Japon İş Federasyonu (Keidanren) tarafından kapsayıcı bir hedef olarak öne sürülen; avcı-toplayıcı toplumu, tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumunu takip eden insan toplumunun evriminde bir sonraki aşama olarak öngörülen, 'Geleceğe Cesurca Meydan Okuyan' bir kültür yaratma hedefiyle ortaya çıkan 'Beşinci Sanayi Devrimi' Toplum 5,0'in olağan ve olası sonuçları toplumların geçiş dönemleri, anlatı gelenekleri ve inanç ekolojileri üzerinden ele alınarak incelenmiştir.

Çalışmada, Toplum 5.0'in süper akıllı toplum hedefinin işlerlik kazandığı bir zaman diliminde küresel ölçekte meydana gelen insan-robot evlilikleri, cenaze ritüellerini yürüten rahip/papaz robotlar ve bir kültüre ait anlatı metinlerinin yüklenmesi sonucu yüklenen metinlerden hareketle yeni bir metin inşa eden yazıcı robotların varlığı bağlamında sosyal robotların insan hayatında meydana getirdikleri kültür değişimleri mevcut verilerden hareketle değerlendirilmiştir. Çalışmada sonuç olarak Toplum 5.0'in süper akıllı toplum yaratma sürecinde gelecek kültürünün insan-robot sembolizmi bağlamında tasavvur edileceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Toplum 5.0, Yapay Zekâ Kültürü, İnsan-Robot Sembolizmi, Kültür Değişimleri

* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, recepkoçak06@outlook.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5122-9786>

Abstract

Synchronic and diachronic context in determining the human cultural development, changed the life of society, comes at the beginning of technology that converts basic elements. In this respect discovery technology tools in all the events taking place today in the course of the historical chronology of the prehistoric period until the postmodern societies are required to assess the proportion of the human race. So in other words, the era of hunter-gatherer society 1.0 is considered the first step of social development; people 'humanized robots' and augmented reality-based community to developing smart device with 5.0 period in which they shared the same life, transforming, changing; nutrition, shelter, clothing needs, family and kinship structures, beliefs ecology, birth, marriage, death, ritual, narrative traditions, music, entertainment, the exchange of a wide range of cultural factors such as the art of dance, and it is necessary to envisage to handle the conversion with the technology dimension.

In this study, in 2016 the Japanese Business Federation (Keidanren) as a target put forward by the container; hunter-gatherer society, agricultural society, industrial society and information envisaged as a next step in the evolution of society following the human society, 'Future Boldly Defying' a cultural creation emerged with the goal of 'Fifth Industrial Revolution' Society 5.0 of usual and possible the results of the transitional society, were examined through narrative traditions and beliefs ecology.

In the study, Society 5.0 super intelligent community goal of interoperability gained in a timeslot on a global scale occurring in human-robot marriage, funeral rituals conducted by the priest / pastor robots and a culture of narrative texts uploaded a result of the installation of the text movement who built a new text printer presence of robots the change of culture in the context of social robots they constitute human life was assessed stemming from existing data. Working in the community as a result of the super-smart society in the process of creating 5.0 has seen the future of culture will be considered in the context of human-robot symbolism.

Keywords: Society 5.0, Artificial Intelligence Culture, Human-Robot Symbolism, Culture Changes

Giriş

Klasik terminolojide, tarımsal bir kökenin ifadesi olarak “mahsullerin bakımı, yetiştirilmesi” (Briggs, 1992: 3) anlamına gelen kültürün; günümüzde modern terminolojide aldığı anlam genişlemesi itibariyle onu üreten aktaran insanoğlunun doğaya kattığı her şey (Çobanoğlu, 2004) olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle insanın genetik kodlarıyla aktaramadığı bütün icatlar kültürün yapısını oluşturur (Murdock, 1965; akt. Güvenç, 1997: 55). Dolayısıyla kültür denen aygıtın; insanlık tarihinin başlangıcından günümüze geçirdiği evreleri, meydana gelen gelişmeleri, birikimleri, yenilik ve dönüşümleri anlamamızı sağlayan, insan zihniyle senkronize çalışan dinamik bir yaşam ölçüsü, değerler bütünü olduğu söylenebilmektedir.

Kültürün insan zihniyle senkronize çalışan dinamik yapısının başında teknolojik gelişmeler gelmektedir. “Dünyayı anlama ve algılama biçimlerini değiştiren teknoloji, bir kültürü meydana getiren bütün unsurları değiştiren, dönüştüren bir güce sahiptir” (Özdemir, 2017: 207). Bu bakımdan kültürlerin evrilmesinde rol oynayan teknoloji, toplum tarihinin gelişim çizgisini içerisinde barındırması bakımından da önemlidir.

Bu bağlamda insan elinin taşlardan yontarak elde ettiği aletler döneminden; insan eli değmeden üretilen aletler dönemine kadar gelişen dönüştürücü, değişen; beslenme, barınma, giyinme ihtiyaçları, aile ve akrabalık yapıları, inanç ekolojileri, doğum, evlenme, ölüm ritüelleri, müzik, eğlence, dans sanatları gibi geniş kapsamlı kültürel unsurların değişimini ve

dönüşümünü teknoloji boyutuyla ele almak tasavvur etmek gerekmektedir. Bir başka ifadeyle avcı-toplayıcı dönemden; insanların ‘insanlaştırılmış robotlar’ ve artırılmış gerçekliğe dayalı akıllı aygıtlarla aynı yaşamı paylaştıkları Toplum 5.0 dönemine kadar kültürün bütün cephelerinde meydana gelen birikim, değişim ve dönüşümlerin teknoloji perspektifinden değerlendirilmesi gerekir.

Bu hususta, “üretim araçlarını simgeleyen kültürel uğraşların; araç gereç ya da genel kabul görmüş yeni bir kuralın” (Haviland, 2002: 472) oluşumunda teknolojinin etkisi avcı-toplayıcı döneme kadar uzandığı söylenebilmektedir. En az 200 bin yıl önce toplumsal örgütlenmenin ve kültürlenmenin temel çıkış noktası sayılan avcı-toplayıcı dönemde, “bilim ve teknik yönden ilerlemenin av hayvanlarının izini sürmekten doğduğu” (Liebenberg, 1990; akt. Barnard, 2013: 124-125) ifade edilmektedir.

Dolayısıyla av hayvanlarının izini sürerken hayvanlarının vücut oranlarının ve donatımının kendisine oranla daha donanımlı olması, av hayvanlarının soğuğa karşı vücudunu koruyabilmek için doğuştan bir posta sahip olması dahası insan vücudunun av hayvanlarına göre kaçmaya kendini korumaya savunmaya uyumlu olmaması sebebine bağlı olarak insanlar; doğuştan gelen alet geliştirme yeteneğiyle birlikte fizyolojik donanımındaki eksikliklerini aletler yardımıyla tamamlamışlardır. İnsanların; besin, barınak elde etme ve savunma amaçlı geliştirdikleri aletler doğanın keşfini doğurmuş, dolayısıyla çevrenin hayvan ve bitki türlerinin tanınmasıyla birlikte tarihsel kronoloji bağlamında kültürel gelişimin temelleri atılmıştır (Childe, 2010: 21-26). Bu dönemde keşfedilen ateşin icadı veya kontrol altına alınması ise yiyeceklerin tüketilmesi hususunda avcı-toplayıcı insanları “çiğ etleri uzun uzun çiğnemekten kurtararak onların artı enerjiye geçmelerine, enerji ve zaman tasarrufu” (Şenel, 1995: 61) sağlamalarına imkân tanımıştır.

Bu bakımdan ateş teknolojisinin icat edilmesi, avcı-toplayıcı toplumların barınma alanlarının aydınlatılması ve yiyeceklerin tüketilmesi hususunda ‘artı enerji’ye geçmelerine bağlı olarak enerji ve zaman tasarrufu elde etmeleri neticesinde kültürün sanat yönünden temellerinin atıldığı bir dönem doğmuştur. Bir başka ifadeyle ateş teknolojisinin icat edilmesine bağlı olarak insan elinin ilk mağaraya ilk bizonu çizdiği zamanlarda gerçekleşmeye başlayan ve yüzyıllar boyunca devam eden hayvan ve bitki üslubuna bağlı sanatsal dışavurumlar, teknik yönden ilerlemenin bir göstergesi olarak ortaya çıkmıştır.

Teknolojiyle birlikte gelişen, değişen ve dönüşen kültürel yaşam; delik gözüne sap takılabilen yeniden bilenip cilalanabilen bir taş baltanın keşfiyle farklı bir boyuta evrilmiştir. Güvenç’in ifadesiyle “insanoğlunun tarımı öğrenip hayvanları evcilleştirmesi, göçebeliği bırakıp toprağa

yerleşmesi, delik gözüne sap takılabilen yeniden bilenip cilalanabilen bir taş baltayla mümkün olmuştur” (1997: 67). Bu bakımdan milyonlarca yıl süren avcı-toplayıcı dönemin sonunda alet teknolojisindeki gelişmelerle birlikte avcı-toplayıcı toplumun tarıma ve yerleşime dayalı yeni bir ekonomi sistemine geçmesi sonuçları itibariyle kültür üzerinde de birtakım değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Günümüzden yaklaşık 12 bin yıl önce tarımın icadıyla doğal yiyecek kaynaklarının insan kontrolünde üretimi sağlanmış; artan ürün miktarıyla birlikte fazla ürünün depolanması sonucu “yiyeceklerin hiç yetişmediği mevsimlerde bile insanlar depolanan fazla yiyecekler sayesinde hayatlarını bolluk içinde devam ettirmişlerdir. Bunun sonucunda toplumsal yaşamın istikrar kazanması toplumun maddi anlamda büyümesi açısından hayati bir rol oynamıştır” (Sahlins, 2017: 46).

Bu bağlamda tarımın keşfiyle birlikte yiyecek bakımından bir bolluğun yaşanması ve artı ürünlerin depolanması itibariyle de toplum hayatında bir refah ortamının doğması, insan popülasyonunun artması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla “ortalama olarak avcı-toplayıcı grupların her üç yılda ya da dört yılda bebeği olmasına rağmen kadın çiftçilerin her yıl bir bebek dünyaya getirmeleri” (Demoule, 2017; akt. Salgues, 2018: 18) tarımın keşfi bağlamında ürün bolluğunun ve arttan refahın doğal bir sonucu olarak zuhur eden bir gelişme olduğu düşünülmektedir.

Tarımın icadıyla birlikte mal ve hizmetlerin miktarındaki artış, dolayısıyla ürünlerin depolanmasına ilişkin kayıt altına tutulma zorunluluğunu doğurmuş ve akabinde ürünleri ölçebilen sayı ve yazı sistemleri geliştirilmiştir. Toplum yaşamında bir kırılmanın yaşandığı ‘Yazı Teknolojisi’nin (Ong, 2010) icadı sonucu kültürün bütün cepheleri, yazı teknolojisine göre yeniden düzenlenmiştir. Dolayısıyla sözlü kültürün yanında yazılı kültür ortamının başlangıcı tarım devrimiyle birlikte gerçekleşmiştir. Bu bağlamda ekonomik gereksinimlerin yeni buluşları doğurduğunu, yeni buluşların da kültürü doğrudan etkilediği ifade edilebilmektedir.

17.yy’ın sonunda su ve buhar gücüne dayalı makinelerin geliştirilmesi sonucu “alet-insan birlikteliğine bağlı dengenin kesin olarak alet lehine dönmeye başladığı ve insan gücüne dayalı üretimin kademeli olarak azaldığı” (Sahlins, 2017: 86-87) bir döneme girilmiştir. Sanayi devrimlerinin başlangıcı sayılan bu dönemin toplum hayatını topyekün düzenleyen etkilerinin olduğu ifade edilebilmektedir. Tıpkı avcı-toplayıcı toplumdaki tarım toplumuna geçişte yaşanan kültür değişimlerinde olduğu gibi tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte de toplum hayatını etkileyen kültür değişimleri yaşanmıştır.

Buhar ve su gücüne dayalı gelişen teknoloji; insan gücüne dayalı el tezgâhlarından çok daha pratik olması ve üretim açısından bir bolluğun yaşanması toplumların tarımdan sanayiye doğru kaymasına neden olmuştur (Deguchi vd, 2020: 119). Avcı-toplayıcı toplumdan tarım toplumuna geçişte yaşandığı gibi tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte de nüfus artmıştır. Tarım devriminde temel sosyal yaşam alanı olarak ortaya çıkan köy toplulukları sanayi devrimiyle birlikte kentlere göç etmeye başlamıştır. Dolayısıyla kent temelli kültürün yaygınlık kazanması teknolojinin bir çıktısı olarak sanayi devrimleriyle meydana gelmiştir.

20.yy'ın hemen başında elektrik enerjinin üretimde kullanılması itibariyle insanlık tarihi yeni bir dönemle karşı karşıya kalmıştır. Bilgi toplumunun temellerini oluşturan elektriğin keşfiyle başlayan bu yeni süreç; depolanabilir enerji kaynaklarının sese ve görüntüye dayalı kitle iletişim araçlarında kullanılmasıyla sonuçlanacak yeni bir kültürel gelişim perspektifi sunmuştur. Elektronik kültür ortamı olarak adlandırılan bu yeni dönemin; radyo ve televizyonun insan hayatına egemen olmasıyla birlikte başladığı söylenebilmektedir. Kitle iletişim araçları sayesinde toplumun dünyadaki olaylardan haberdar olmaya ilişkin artan bilgi seviyesi; bilgisayar ve cep telefonu teknolojilerinin günlük hayatta yaygınlık kazanmasına bağlı olarak veri madenciliğine dayalı bilgi toplumunun zeminini oluşturmuştur.

İletişim teknolojilerindeki ilerlemenin bir çıktısı olarak veri madenciliğine dayanan bilgi toplumu, 21.yy'ın başından itibaren sağlık sektöründen eğitim sektörüne kadar büyük verilerin analiz edilmesinde kültürü biçimlendirilen temel belirleyici unsur olduğu görülmektedir. Dördüncü sanayi devrimi veya 'Bilgi Toplumu' olarak nitelendirilen bu dönem; büyük veri analizleri, bulut bilişim, yapay zekâ, nesnelerin interneti, giyilebilir teknolojiler, artırılmış gerçeklik, 3 boyutlu baskı teknikleri ve özelleştirilmiş mobil uygulama teknolojilerinin insan hayatını biçimlendirdiği bir devrim olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdemir, 2017: 210).

21.yy'ın başından itibaren teknolojik gelişme hızının arttığı bir dönemde, toplumların dönüşümü teknolojik gelişmenin hızıyla doğru orantılı olarak değişmeye başladığı yorumlanabilmektedir. Söz gelimi, avcı-toplayıcı dönemden tarım toplumuna geçiş süresi bakımından 200 bin yıllık bir süreçten; sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süresi bakımından ise 300 yıllık bir süreçten bahsedilirken; günümüzde ise 20 yıllık bir süreç içerisinde büyük kültür devrimleri yaşanmakta ve toplum hayatına egemen olmaktadır. Bu bakımdan, 21.yy'ın başında toplum hayatına egemen olan bilgi toplumunun veya dördüncü sanayi devriminin üzerinden 16 yıl geçtikten sonra teknolojik gelişmelerle birlikte toplumlar, yeni bir kırılma hattıyla karşı karşıya kalmışlardır.

Bu bağlamda ‘‘2016 yılında Japon İş Federasyonu (Keidanren) tarafından kapsayıcı bir hedef olarak sunulan Toplum 5.0; avcı-toplayıcı toplumu, tarım toplumu, sanayi toplumu ve mevcut bilgi toplumunu takip eden insan toplumunun evriminde bir sonraki aşama olarak öngörülmüştür’’ (Houker, 2019: 13). Özellikle Toplum 5.0’in yaratılma sürecinde; siber alanla fiziksel alanın birlikte işlerlik kazandığı, insanların ‘İnsanlaştırılmış Robotlar’ ve artırılmış gerçekliğe dayalı akıllı aygıtlarla aynı yaşam alanını paylaştıkları yeni bir toplum yaratma süreci hedeflenmiştir (Houker, 2019: 15-16).

Bu bakımdan Japon İş Federasyonu’nun 2016 yılında gerçekleştirdiği Toplum 5.0’in nihai hedefine ilişkin ‘Beşinci Bilim ve Teknoloji Temel Planı’nda, gelecekteki endüstrileri yaratmak ve toplumu dönüştürmek için ‘geleceğe cesurca meydan okuyan’ bir kültür geliştirileceğinden bahsedilmektedir (URL-1). Bu bağlamda, insan davranışlarını yöneten ve yönlendiren akıllı aygıtların yapay zeka sistemlerini kullanma yetenekleri sayesinde insanların yapay zeka teknolojileriyle bütünleştirilerek bir ‘süper akıllı toplum’un yaratılması (Deguchi vd, 2020: 119-120) bakımından Toplum 5.0 hedeflerinin insan hayatında sarsıcı sonuçlar doğuracağı muhtemel gözükmektedir. 2016 yılından günümüze, geçen zaman içerisinde yapay zekâ teknolojileriyle geliştirilen ‘İnsanimsı Robotlar’ın; süper akıllı toplum hayatında insan-robot birlikteliğine bağlı olası sonuçlarının günümüz itibariyle görülmeye başladığı ifade edilebilmektedir.

Bu çalışmada Toplum 5.0’la birlikte insan hayatına egemen olması beklenen yapay zeka kültürünün olağan ve olası sonuçları; toplumların geçiş dönemleri, inanç ekolojileri ve anlatı gelenekleri üzerinden değerlendirilecektir. Toplum 5.0’in süper akıllı toplum hedefinin işlerlik kazandığı bir zaman diliminde küresel ölçekte meydana gelen insan-robot evlilikleri, cenaze ritüellerini yürüten rahip/papaz robotlar ve bir kültüre ait anlatı metinlerinin yüklenmesi sonucu yüklenen metinlerden hareketle yeni bir metin inşa eden yazıcı robotların varlığı bağlamında toplum yaşamında meydana gelen kültür değişimleri mevcut verilerden hareketle incelenecektir.

1. Toplum 5.0: Yapay Zekâ Kültürü ve Geçiş Dönemleri

Bireyin yaşam döngüsünde belirli bir zihin çerçevesinde türetilen özel eylemler olarak nitelendirilebileceğimiz geçiş dönemleri (Gennep, 1960) teknolojinin yıkıcı etkisiyle birlikte yeni bir forma bürünmesi beklenen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum 5.0’in hedeflerinde, insanların mutluluğu için geliştirilen yapay zekâ teknolojilerinin etkilemesi beklenen geçiş dönemlerinin başında evlilik kurumu gelmektedir. Psişik bir varlık olarak insan için evlilik, soyun devamını sağlayan, ailenin temellerini oluşturan toplumsal bir

sözleşmedir. İnsan varlığının devamı için geçmişten günümüze kurumsallaşan bir olgudur. “Çiftleşme biyolojik iken evlilik kültürüdür” (Haviland, 2002: 272). Dolayısıyla evlilik kurumunun kültürün bir çıktısı olduğu gerçeğinden hareketle teknolojinin kültür üzerindeki dönüştürücü etkisi bağlamında kültürel bir olgu olarak evlilik tercihlerinin de değişmesi muhtemel gözükmektedir.

21.yy’la birlikte evlilik kurumu, hiç olmadığı kadar bir yol ayrımına doğru gitmektedir. Özellikle son yıllarda artan kadın cinayetleri, birbirlerini aldatan eşler, parçalanan aileler, sosyal ve ekonomik beklentiler, lüks yaşama isteği, kent yaşamının getirdiği yoğun iş yükü gibi sebeplere bağlı olarak insanlar evlilik kurumunu sorgulamaya başlamışlardır. Evlilik kurumunun sorgulanması, özelinde aile yapısının genelinde ise toplumsal örgütlenmeye dayalı devlet kurumunun sarsılması anlamına gelmektedir.

1970-2008 yılları arası dünyadaki boşanma oranları üzerine yapılan bir çalışmada, 70’li yılların başında %2 olan boşanma oranının 2008 itibarıyla %5’e yükseldiği, dolayısıyla geçen zaman içerisinde boşanma oranının ikiye katlandığı görülmektedir (Wang; Schofer, 2018). 2017 yılı Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat’ın verilerine göre ise tüm AB Üye Devletleri’nde 2017 yılında yaklaşık 1.9 milyon evlilik gerçekleşirken 0.8 milyon boşanma gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Avrupa’da 2018 yılı verilerine göre evlilik dışı çocuk dünyaya getirmenin oranı %42.4 olarak kayıtlarda geçmektedir (URL-2) .

Öte yandan Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre evlenen çiftlerin sayısı 2018 yılında 554 bin 389 iken 2019 yılında %2,3 azalarak 541 bin 424 olmuştur. Boşanan çiftlerin sayısı ise 2018 yılında 143 bin 573 iken 2019 yılında %8,0 artarak 155 bin 47’e çıkmıştır (URL-3). Bütün bu veriler yakın gelecekte evlilik kurumunun sorgulanması ve evliliğe ilişkin tercihlerin değişmesi bağlamında bir kültür değişmelerinin yaşanacağını göstermektedir. Bu bağlamda evlilik oranlarının azaldığı boşanma sayılarının arttığı bir dönemde, Toplum 5,0’ın insansı sosyal robotlar projesinin insan-robot birlikteliğine ilişkin çıktıları, 21.yy’ın ilk çeyreğine doğru oluşmaya başladığı söylenebilmektedir.

Japon Gatebox firmasının 2018 yılı verilerine göre şimdiye kadar 3 bin 700 robotla evlilik gerçekleşmiştir (URL-4). İlk olarak 2012 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde, bir kadının robotla evlenmesiyle başlayan insan-robot birlikteliğine dayalı evliliğin yıllar içerisinde arttığı görülmektedir. Sosyal robotlarla evliliğin tercih edilmesinde evliliğe ilişkin aile ve toplum baskısı, uygun eş bulamama gibi sebepler yer almaktadır. Nitekim 2017 yılında Jiajia Zheng isimli Çinli bir yapay zekâ uzmanı, ailesinin baskılarından ve uygun eş bulamadığından dolayı

kendi yaptığı robotla resmi olmayan bir nikâh kıyarak evlenmiştir (URL-5). 2018 yılında Japonya’da gerçekleşen robotla evliliğinin neden yapıldığına ilişkin damat adayının sözleri ise gelecekte insan-robot birlikteliğine dayalı evliliklerin artıracığına ilişkin ipucu sunması bakımından önemlidir. Japonya’nın başkenti Tokyo’da gerçekleşen insan-robot evliliğinde damat adayı Kondo; robot eşinin onu hiçbir zaman aldatmayacağı, yaşlanmayacağı ve ölmeyeceğinden dolayı onunla evlilik yaptığını, gerçek kadınlarda ise bu özelliklerin olmadığını söylemiştir (URL-6). 2050 yılında robot-insan birlikteliğine bağlı evliliklerin resmîyet kazanacağı ve bu evlilik temelinde kurulan ailelerin hukuki altyapılarının tamamlanacağı öngörülmektedir (URL-7). Sosyal robotların insan hayatına entegre edilmesi hususunda onların varlıklarının tanınması dijital vatandaşlık döneminin açılmasına ve robotlara bazı sosyal sorumlulukların ve hükümlülüklerin verilmesine imkan tanımaktadır. Bu bakımdan günümüzde dijital vatandaşlık dönemimin ve dijital vatandaşların yerine getirmesi gereken hükümlülüklerin altyapısı hazırlanmaya başladığı söylenebilmektedir. Hong Kong merkezli insansı robotlar üreten Hanson Robotics şirketi tarafından geliştirilen Sophia adlı bir robota, 2017 yılında Suudi Arabistan devleti tarafından vatandaşlık verilerek bu konuda gelecekte dijital vatandaşlık döneminin öngörülebileceğini göstermişlerdir (URL-8).

Dünyada insan-robot birlikteliğine ilişkin evlilikler gerçekleşirken ülkemizde de robotların evlilik ritüellerine dâhil edilmesi hususunda gelişmeler yaşanmaktadır. Akın Robotics tarafından geliştirilen ‘Kınacı Robotlar’ın yakın gelecekte evlilik ritüellerinde kullanımlarının yaygınlık kazanacağı tahmin edilebilmektedir. 2020 Ocak ayında, Evlilik Hazırlıkları ve Düğün Ekipmanları Fuarı’nda tanıtılan ‘Kınacı Robotlar’ın; kına gecelerinde tepsi taşıma, kına türküsü söyleme ve kına dansı yapabilme özellikleriyle yakın gelecekte Türk düğün geleneğine bağlı ritüelleri dönüştüreceği öngörülmektedir (URL-9).

Toplumların evliliğe bağlı ritüellerinde kültürel dönüşümün öncüsü olan sosyal robotların ölüm ritüellerinde de yakın gelecekte önemli rol oynayacağını söylemek mümkündür. Japonya’da Softbank şirketi tarafından cenaze hizmetlerini yürütmek için geliştirilen robot rahip Pepper, düşük maliyetiyle insan rahiplerin mesleğini alt üst edecek gibi durmaktadır. Tokyo’daki Cenaze Endüstrisi Fuarı’nda ilk kez görücüye çıkan robot rahip Pepper’ın insan rahiplerin yerine iyi bir alternatif olduğu söylenmektedir. Pepper, cenaze törenlerinde davulun ritmini tutmanın yanında Sutralar da söyleyebilmektedir. Japonya Tüketici Derneği’nin 2008’deki verilerine göre, bir cenaze töreninde insan rahiplerin maliyeti 1700 Japon Yeni iken, robot rahibin maliyeti ise 350 Japon Yeni tutmaktadır (URL-10). Bütün bu gelişmelerden hareketle Toplum 5.0 hedeflerinin amiral gemisi addedilen sosyal robotların;

yakın gelecekte küresel ölçekte yaygınlık kazanacağı bir zaman diliminde geçiş dönemlerine yeni form kazandıracağı, bu bakımdan toplum yaşamında köklü değişiklikler doğuracağını söylemek mümkündür.

2. Toplum 5.0: Yapay Zekâ Kültürü ve Anlatı Geleneği

Toplum yaşamını her yönüyle etkileyen değiştiren teknolojinin anlatı metinlerini de dönüştürücü bir etkiye sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Başka bir deyişle anlatı kültürünün fonksiyonunu belirleyen temel dinamik teknolojiye bağlı gelişmelerdir. Söz gelimi, avcı-toplayıcı dönemin dünya görüşü sayılan mitsel anlatılar, aletlerin geliştirilmesiyle birlikte yerini başka anlatılara bırakmıştır. Avcı-toplayıcı dönemde av hayvanlarını yakalamak veya etkisiz hale getirmek için aletlerin yetersiz olması, hayvanların güçlükle etkisiz hale getirilmesi, çeşitli doğa olaylarının eldeki mevcut teknolojilerle açıklanamaması gibi sebepler bu dönemdeki mitsel anlatıları şekillendiren temel unsurlar olarak yorumlanmaktadır.

Avcı-toplayıcı dönemde, anlatı geleneğinin oluşumundaki temel teknolojik gelişme ise ateşin icadı olduğu söylenmektedir. Ateşin; insanları soğuğa karşı koruması ve yiyeceklerin pişirilmesinde bir enerji ve zaman tasarrufu sağlamanın yanı sıra (Şenel, 1995: 61) mağara içi sanatsal faaliyetlerin ve anlatı geleneğinin oluşmasında da önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, yazılı kültür döneminin bir geleneği olan kahvehane ve köy odaları sohbet kültürünün ve günümüzde dijital kültür döneminin bir çıktısı sayılan çevrimiçi sohbet kültürünün arkaiki sayılabilecek ‘Mağara İçi Sohbet Kültürü’ bu dönemde ateşin icadıyla birlikte toplum yaşamında yer alarak anlatı ve sohbet kültürünün temelini oluşturduğu değerlendirilebilmektedir. Avcı-toplayıcı grupların av sırasında karşılaştıkları hadiseler veya doğada meydana gelen yıldırım düşmesi gök gürültüsü gibi olaylar, mağara içi sohbet kültürünün tinsel ve büyüsel motiflerle süslü belleğini oluşturduğu düşünülmektedir.

Tarımın icadını mümkün kılan teknolojik gelişmeler, birçok alanda insan yaşamını dönüştürdüğü gibi anlatı geleneğinin değişmesinde de rol oynamıştır. Avcı-toplayıcı dönemde, aletlerin bir av hayvanını tek seferde öldürecek kadar gelişmiş olmamasına bağlı ortaya çıkan hayvan ruhundan izin almaya bağlı tasavvurlar ve anlatılar (Salgues, 2018: 11-12) tarımın icadı ve geliştirilen teknolojik aletler bağlamında bu tasavvurların zayıflamaya başladığı yorumlanabilmektedir. Tarımın keşfi sonucu ürün bolluğu yaşayan toplumlar, artan ürünlerinin kaydını tutabilmek için yazılı sistemler geliştirmişlerdir. Yazılı kültür döneminin başlangıcı sayılan tarım toplumuna geçiş dönemiyle birlikte anlatı geleneğinin de dönüşmeye başladığı ifade edilebilmektedir. Bir bakıma toprağın insan kontrolünde üretim döngüsüne

dâhil edilmesi sonucu sabit mekân algısına bağlı kurulan köy ve kent yerleşimleri ve bu yerleşimler etrafında oluşan halk hikâyelerinin; tarım teknolojisi sonucu sabit mekân algısına bağlı tezahür eden anlatı geleneği olduğu düşünülmektedir.

Bununla birlikte tarımsal yaşamın bir zorunluluğu olarak keşfedilen yazı teknolojisi sonucu anlatı geleneğinde işitsel üstünlüğün yerini, yazının başlattığı görsel üstünlüğün aldığı ifade edilebilmektedir. Sözlü kültür döneminde anlatının özü uzun ve tekrara tabi olan biçimler çerçevesinde birbirine bağlanırken; yazılı kültür döneminde metnin içeriğinin görsellikle bütünleştiği fiziksel bir bağlanmanın söz konusu olduğu görülmektedir (Ong, 2010: 140-144).

Yazının icadından sonra yazılı kültür döneminde meydana gelen anlatı geleneğinin temel dinamiğini etkileyen unsur ise matbaanın icadı olduğu söylenebilmektedir. Sözün yaratıcısından bağımsız hale geldiği bir dönem olarak düşünülen matbaanın icadıyla birlikte anlatıların depolanması kolaylaşmış ve evrensel düzeyde metinlerin yayılması hızlanmıştır (Özdemir, 2012: 46). Bununla birlikte matbaa teknolojisinin icadı, anlatı geleneği ürünlerinin türdeşleşmesine de neden olmuştur. Başka bir deyişle matbaa teknolojisi, evrensel düzeyde metinlerin yayılmasını kolaylaştırdığı gibi mevcut metin içeriklerine bağlı benzerlerinin yaratılmasına da imkân sağlayarak anlatı metinlerinin türdeşleşmesini başlattığı değerlendirilebilmektedir (McLuhan, 2001: 207-211).

Alet teknolojisindeki ilerlemelere bağlı sanayi devrimleriyle birlikte meydana gelen gelişmeler, özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması sonucunda anlatı geleneğinin aktarıldığı, yaşatıldığı çeşitli değişim ve dönüşümlere uğradığı yeni bir kültür ortamını doğurmuştur. ‘Elektronik/Dijital veya İkincil Sözlü Kültür Ortamı’ olarak nitelendirilen bu kültür ortamı; elektronik iletişim ağları sonucu internet ortamına yüklenen içeriklerle birlikte anlatı geleneğinin sanal ortamda da aktarılıp yaşatıldığı ve çeşitli değişim ve dönüşümlerin gerçekleştiği görsel, işitsel ve metinsel bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatı geleneğinin tıpkı birincil sözlü kültür ortamında olduğu gibi ikincil sözlü kültür ortamında da topluluk duygusunu geliştiren, yaşanan ana odaklanan katılımcı gizemini koruyan müşterek özelliklerin görüldüğü ifade edilebilmektedir (Ong, 2010: 160-162).

2016 yılından itibaren Toplum 5.0’la birlikte dünya halkları; dijital teknolojilerin hâkimiyetinde bilgi ve değer yaratma sürecinin günlük olarak değiştiği, sosyal ve endüstriyel yapıların akıllı aygıtların egemenliğinde yükseldiği ‘radikal değişim dönemi’ ne doğru ilerlemektedir. Bu bağlamda, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde dünyanın global bir köy haline geldiği bir dönemde; yapay zekâ teknolojilerinin insan hayatına entegre edilmesinin sonuçları itibariyle dünya halkları nezdinde farklı bir kültürel yapı doğuracağı

olağan gözükmektedir. Başka bir deyişle yapay zekâ teknolojilerinin insan hayatına entegre edilme hedefi, gelecekteki toplumun akıllı ve dijital aygıtlar karşısında tamamen kültürlerini bu aygıtların ekseninde dönüştürmelerine olanak tanımaktadır (URL-11). Dolayısıyla Toplum 5,0'nın insan hayatına yapay zekâ teknolojilerinin entegre edilmesine ilişkin bir kültür değişmesinin yaşanacağı alanlardan biri de anlatı geleneğidir. Psişik bir varlık olarak insanoğlunun duygu ve düşüncelerini tahkiye metoduyla aktardığı anlatı geleneğinde; yapay zekâ teknolojisiyle geliştirilmiş akıllı varlıkların anlatı geleneği üzerindeki etkileri günümüz itibariyle oluşmaya başladığı görülmektedir. 2016 yılında Japonya Gelecek Üniversitesi bünyesinde bilim adamları tarafından geliştirilen yapay zekânın yazdığı romanın; roman yarışmasında ikincilik ödülü alması yapay anlatı geleneğinin geleceği üzerine düşünmemize olanak tanımaktadır (URL-12). Başka bir örnek vermek gerekirse Şehrazat adındaki yapay zekâ, analiz ettiği hikâyelerde tekrarlanan motiflerden hareketle bir senaryo yazmıştır. Böylelikle yapay zekânın insanlar tarafından yazılan hikâyelerden hareketle interaktif öyküler oluşturabildiği görülmüştür (URL-13).

Bu bağlamda, Toplum 5.0'la birlikte; anlatı geleneğini belirleyen sözlü, yazılı ve dijital kültür ortamının yanında metinlerin yazıcı robotlar tarafından örüldüğü, bir metnin vücuda getirilmesinde; metni üreten insan ve robot birlikteliğine bağlı 'Melez (Hybrid) Kültür Ortamı' olarak nitelendirdiğimiz bir dönemin yaklaşacağı öngörülmektedir. Melez/Hibrit kültür ortamının metin oluşturma süreci; yazıcı robotlara, bir kültüre ait anlatı metinlerinin yüklenmesi sonucu yapay zekânın yüklenen metinlerdeki motiflerden hareketle yeni bir metin inşa etmesine dayanmaktadır. Söz gelimi, Dede Korkut kitabının yapay zekâyâ bağlı algoritma sistemiyle çalışan yazıcı robota yüklenmesi sonucu robotun mevcut Dede Korkut boylarından hareketle, boylarda geçen epizotlara bağlı 'Bayındır Han'ın düşmanını basan Şir Şemseddin Boyu'nu veya Demir Kapı derbendinde Demir Kapı'yı depip alan, altmış tutam ala gönderinin ucunda er böğürten Kıyan Selçuk Oğlu Deli Dünder Boyu'nu beyan edebileceği öngörülmektedir.

Yakın gelecekte, anlatı geleneğinde yazıcı robotların metin üretmesine bağlı 'Yapay Varyantlaşma'ların meydana geleceği değerlendirilebilmektedir. Böylelikle üretilen metinler üzerinde sözlü, yazılı ve dijital varyantların yanı sıra yapay varyantların da meydana geldiği yeni karşılaştırmalı çalışmaların görülebileceği yorumlanmaktadır. Bununla birlikte anlatı geleneğinde sözlü kültür yaratıcılığının sorgulanacağı bir dönemin yaklaştığı düşünülmektedir. Bu bakımdan yakın gelecekte sözlü kültür ortamında üretilen bir masal metnin; yapay zekâ robotu tarafından da üretilerek metnin tip ve motif çeşitliliği

bakımından karşılaştırılması sonucu hangi kültür ortamında üretilen anlatının daha zengin olduğu değerlendirilebilecektir.

3. Toplum 5.0: Yapay Zekâ Kültürü ve İnanç Ekolojisi

Siber alanla fiziksel alanın birleştirilmesinin hedeflendiği, insan zekasının yapay zeka teknolojileriyle bütünleştirilmesinin amaçlandığı Toplum 5.0 devriminin; kitlelerin inanç sistemleri üzerinde ne gibi değişikliklere yol açacağı günümüz itibariyle tahmin edilebilir boyutlara ulaşmıştır. Teknolojinin insan hayatının bütün unsurlarını etkileyen bir güce sahip olduğu gerçeğinden hareketle yaşamın değişmesi, dönüşmesi ve yeni bir unsurun toplum hayatına işlerlik kazandırması bağlamında kitlelerin inanç sistemleri üzerinde de birtakım değişim ve dönüşümlere neden olacağı söylenebilmektedir. Bu bakımdan teknoloji literatürüne yeni bir unsurun kazandırılması demek, aynı zamanda da kültür literatürüne yeni unsurun eklenmesi anlamına gelmektedir. Teknolojik buluşlar, yeni buluşlar veya geliştirilen aletlerin her biri sonuçları itibariyle kültürün kılcak damarlarına kadar sirayet ederek değişim ve dönüşümlerde önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda psişik bir varlık olarak insanoğlunun inanç ekolojilerine de bu perspektiften yaklaşmak gerekmektedir.

Avcı-toplayıcı dönemlerde bir başka ifadeyle insanlığın pre-histori dönemlerinde dünyayı anlama ve algılamaya bağlı geliştirdikleri tasavvurların; ilk insanların yaptıkları aletler ve bu alet teknolojisinin gelişimine bağlı inanç ekolojileri teknoloji perspektifiyle tahlil edilebilmektedir. Bu bakımdan taşlardan yontularak yapılan küçük el baltalarının; avcı-toplayıcı toplumun av sırasında hayvanın etkisiz hale getirilmesinde pratik olmaması, hayvanların daha güçlü çevik olduğu gerçeği, onlara karşı insan nazarında bir kutsallığın doğmasına neden olmuştur. Dolayısıyla hayvan ana/ata olgusuna bağlı totem inancının teknolojik aletlerin av hayvanlarını etkisiz hale getirmek için işlevli olmaması gerçeğinden hareketle oluşturulduğu yorumlanabilmektedir. Başka bir deyişle doğa olayları karşısında korkuya kapılan ve doğayı anlamlandırmaya çalışan ilk insanlar, kimi pratiklerin ve inanç sistemlerinin geliştirilmesine neden olmuşlardır. İnsanın inanç yönünden dönüşümünü, yaptığı aletler belirlemektedir. Bu bağlamda, avcı toplayıcı dönemden tarım dönemine geçişi sağlayan teknolojik buluşlar, tarım toplumunun inanç sistemi üzerinde de etkisini göstererek inancın mekânsallaştırılması hususunda ibadethanelerin inşa edilmesini sağladığı düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle tarım toplumuna geçişle birlikte ekseriyetle göçerev yaşam terk edilerek inancın mekânsallaştırılmasının bir çıktısı sayılan mabetler inşa edilmiştir. Dolayısıyla insanların nazarında kutsal mekânların oluşumu veya inanç temelli

kutsal mekân algısı tarım toplumuna geçişi sağlayan alet teknolojisindeki ilerleme sayesinde gerçekleşmiştir.

Bu bakımdan geçmiş dönemlerde inançlara bağlı sabit mekân algısına geçişi sağlayan teknolojik ilerlemeler, günümüz itibariyle de toplumların inanç ekolojilerini etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Son 300 yılda meydana gelen sanayi devrimleri, elektriğin icadı, kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması veya dijital iletişim ortamının doğması gibi birtakım gelişmeler sonuçları itibariyle toplumların inanç sistemleri üzerinde de değişim ve dönüşümler meydana getirmiştir. Elektriğin icadıyla birlikte mabetlerin ışık ve ses sistemleriyle donatılması veya sözlü kültür ortamında verilen vaazların dijital kültür ortamında da gerçekleştirilmesi teknolojinin inanç sistemleri üzerindeki etkisini örnekleyen birkaç unsur olarak sayılabilmektedir. Dolayısıyla teknolojinin inanç ekolojileri üzerindeki etkisi bağlamında Toplum 5.0'la birlikte günümüzde yapay zeka teknolojilerinin insan hayatına egemen olmaya başladığı, toplumların inanç sistemleri bakımından bir kırılmanın yaşanacağı köklü değişimlerin ibadet kültürü üzerinde dönüştürücü etkilerinin olacağı bir dönemin yaklaştığı ifade edilebilmektedir.

Bu bağlamda teknolojinin mevcut inanç sistemleri üzerindeki etkisini artırdığı ve ibadet teknolojilerinin inanç sistemlerinde kullanımlarına ilişkin “Tekno-dindarlık” (Doğan, 2018) terimiyle nitelendirildiği bir dönemde sosyal robotlara ibadethanelerde işlerlik kazandırılmaya başlandığı görülmektedir. İbadethanelerde robotların kullanılmaya başlandığı bu dönemin küresel ölçekte yaygınlık kazandığı zaman toplumların inanç ekolojileri üzerinde yıkıcı etkilerinin olacağı öngörülmektedir. Bu bakımdan 2016 yılında geliştirilen keşiş robot Xian'ın Pekin Longquan Budist Tapınağında çalışmaya başlaması, dijital din adamlarının yakın gelecekte toplumlarının inanç sistemleri üzerinde bir kültür değişmesinin yaşanacağını göstermesi açısından önemlidir. Karın bölgesine yerleştirilen dokunmatik ekran sayesinde ses komutlarını algılayabilen ve Budizm ile ilgili 100 temel soruya cevap verebilen keşiş robot Xian'ın (URL-14); ibadethanelerde dini vecibelerin yerine getirilmesiyle yükümlü din adamlarının sorgulanmasına neden olacağını söylemek mümkündür. Öte yandan Budist keşiş robotların yanı sıra Almanya'nın Wittenberg şehrindeki bir Protestan kilisesi, 2017 yılında 'BlessU-2' adlı robot rahibi kilisenin hizmetine sunarak Hristiyan dünyasında da tekno-dindar robotların görev yapabileceğini göstermişlerdir. 5 farklı dil seçeneğinde çalışan ve bu dil seçeneklerinde dua edebilen rahip robot BlessU-2; Hristiyan inanç ekolojisinde de bir dönüşümün başladığını göstermesi açısından önem arz etmektedir (URL-15).

Öte yandan artırılmış gerçekliğe dayalı akıllı robotların tekno-dindarlık bağlamında insan hayatını kolaylaştırıcı etkilerinin yanı sıra inanç sistemleri üzerinde yıkıcı etkilerinin olması da muhtemel gözükmektedir. ‘Dijital Putperestlik’ olarak nitelendirebileceğimiz Tanrı’nın sorgulanmasına bağlı oluşumların günümüzde örneklerinin oluşmaya başladığı söylenebilmektedir. 2017 yılında eski Google mühendisi Anthony Lewandowski, yapay zekâya dayalı bir tanrı geliştirebilmek amacıyla ‘Way of Future’ isimli bir dini hareket kurarak ‘yüce robot’un kendisine inananlara istediğini verebileceğini ifade etmiştir. Yapay tanrının insanlığın yararına olduğunu söyleyen Lewandowski, ileri teknoloji ile kurtuluşa inanan müritlerine yapay zekânın İsa’nın kurtarıcılık görevinde yer alabileceğini söylemiştir (URL-16). Budist ve Hristiyan toplumlarında görülen tekno-dindarlık sürecinin İslam toplumlarında da etkisini göstermeye başladığı ifade edilebilmektedir. Kur’an okuyan kalem, fonksiyonlu sesli Elif-Ba seti, sesli zikir seccade, namaz öğreten sesli cihaz, ezan okuyan saat, namaz kılmayı öğreten seccade, akıllı pusulalı seccade, dijital tesbih zikirmatik ürünleri (URL-17) akıllı aygıtların İslam dini üzerindeki çıktıları olarak görülebilmektedir. Satışı yapılan ve tüketilen akıllı seccade, zikirmatik gibi tekno-dindar pratiklerin yakın zamanda yapay zekâ teknolojilerinin ilerlemesiyle birlikte İslam yaşamında etkisini artıracığı ifade edilebilmektedir. Yakın gelecekte yapay zekâ robotlarının dini vecibelerin yerine getirilmesinde yeniden yorumlandığı ve tartışıldığı bir dönemin geleceği öngörülmektedir. İslam hukuku açısından robotların dinen mükellefiyetleri bulunmaması, gelecekte tasarlanması muhtemel görünen namaz kıldırıcı imam-robotların İslam toplumunda ne türlü işlerlik kazandıracağını şimdiden tahminde bulunmak güç gözükmektedir.

Sonuç

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze yaşamı değiştiren, dönüştüren, kültürün bütün cephelerini etkileyen teknolojik gelişmelerin; avcı-toplayıcı toplumu, tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu dönemlerinde olduğu gibi insan toplumunun evriminde bir sonraki aşama olarak öngörülen Toplum 5.0 döneminde de kültür değişmelerini tayin eden temel dinamik unsur olduğu toplumların geçiş dönemleri, anlatı gelenekleri ve inanç ekolojileri üzerinde meydana gelen dönüşümlerden hareketle çalışmada görülmüştür.

Bu bağlamda, geçiş dönemlerinde incelediğimiz insan-robot birlikteliğine bağlı evlilik ritüelinin dünya genelinde yaygınlık kazanmasıyla birlikte toplumun temelini oluşturan aile kurumunun kökten değişeceği öngörülmektedir. Gelecekte aile kurumunun sarsılması genelinde geleneksel devlet kurumunun yıkıcı bir etkiyle karşılaşacağı ve dijital vatandaşlarla birlikte yapay zekâ odaklı bir devlet kurumunun inşa edileceği değerlendirilmektedir.

Toplum 5.0'la birlikte anlatı geleneğinde; sözlü, yazılı ve dijital kültür ortamlarının yanında metinlerin yazıcı robotlar tarafından örüldüğü, bir metnin vücuda getirilmesinde; metni üreten insan ve robot birlikteliğine bağlı 'Melez (Hybrid) Kültür Ortamı' olarak nitelendirdiğimiz bir dönemin yaklaşacağı öngörülmektedir. Bu bakımdan anlatı geleneğindeki motiflerden hareketle yeni bir metin inşa eden yazıcı robotların varlığı; salt insan üretimi sözlü, yazılı ve dijital varyantların yanı sıra gelecekte yapay varyantların da meydana geldiği yeni karşılaştırmalı çalışmaların zeminini hazırlayacakları öngörülmektedir.

Toplum 5.0'la birlikte yaygınlık kazanacağı öngörülen yapay zekâ teknolojileriyle geliştirilmiş sosyal robotların toplumların inanç ekolojileri üzerinde de yıkıcı etkilerinin olacağı yorumlanmaktadır. Din adamlarının işlevini yerine getiren tekno-dindar robotların insan hayatına entegre edildiği bir dönemde, dinen bir hükümlülüklerinin bulunmaması itibariyle ibadet kültüründe robotlara ne derece işlerlik kazandırılacağı bağlamında uygulamalı inanç pratiklerinin yeniden yorumlanacağı bir dönemin yaklaştığı değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda, bilgi ve değer yaratma sürecinin günlük olarak değiştiği gerçeğinden hareketle gelecekte insansı robotların tamamen özerk hale geleceği bir zaman diliminde insanın inorganik-yaşayan ölü- bir canlıya dönüşmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Bu bakımdan geleceğe cesurca meydan okuyan bir kültür yaratma hedefiyle ortaya çıkan Toplum 5.0'ın; insansı robotların toplum yaşamına entegre edilmesi bağlamında olası olumsuz etkilerine karşı birtakım çözümler geliştirilmesi gerekir. Özellikle yakın gelecekte sosyal robotların yaygınlık kazanacağı varsayımından hareketle robotların kullanım alanlarına ilişkin küresel ölçekte bir sözleşmenin düzenlenmesi, insan-robot birlikteliği bağlamında yeni değerlerin yaratılma sürecinde tayin edici bir role sahip olabilir. Bununla birlikte toplumların insan-robot sembolizmi doğrultusunda kendi sosyo-kültürel kabullerini yeniden yorumlamaları gerekebilir. Başka bir ifadeyle "geleneğin geçmişin dışında geleceğin yaratılması" (Glassie, 1995: 395) olduğu gerçeğinden hareketle toplumların gelecek kültürlerinin inşasında insan-robot birlikteliğine karşı sosyo-kültürel kabullerini yeniden düzenlemeleri ve olası yapay zekâ odaklı kültür değişimleri durumuna hazırlıklı olmaları gerektiği değerlendirilebilmektedir.

Kaynakça

BARNARD, Alan (2013). *Sosyal Antropoloji ve İnsanın Kökeni*, (çev. Mehmet Doğan), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

BRİGGS, Asa (1992) "Culture" *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments*, (Ed. Richard Bauman), p. 29-40, Oxford: Oxford University Press.

CHİLDE, Gordon (2010). *Kendini Yaratan İnsan (İnsanın Çağlar Boyu Gelişimi)*, (Çev. Filiz Ofluoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2004). “Kültürlerin Diyalogu veya Diyalogsuzluğu Bağlamında Halkbilimi Çalışmalarının Yeri ve Önemi”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, S.1, s. 149-164.

DEGUCHI, Atsushi vd. (2020). “From Smart City to Society 5.0”, In *Society 5.0* (p. 43-65). Edit. Hitachi-UTokyo Laboratory (H-UTokyo Lab.) Springer, Singapore.

DOĞAN, Büşra (2018). “Dindarların Dini Teknolojik Aletlerle Etkileşimi: Tekno-Dindar Pratikler”. Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi.

GENNEP, Van Arnold (1960). *The Rites of Passage*, (Trans. Monika B. Vizedom and Gabrielle L. Caffee). London: Routledge and Kegan Paul.

GLASSIE, Henry(1995). “Tradition”, *The Journal of American Folklore*, Vol. 108, No. 430 p. 395-412.

GÜVENÇ, Bozkurt (1997). *Kültürün ABC'si*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

HAVİLAND, William (2002). *Kültürel Antropoloji*. (Çev. Hüsamettin İnaç). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

HOOKER, John (2019). “Trusting Algorithms in Society 5.0”, In *Optimization in Large Scale Problems* (p. 13-16). (Edit. Mahdi Fathi; Marzieh Khakifirooz; Panos M. Pardalos), Springer, Cham.

MCLUHAN, Marshall (2001). *Gutenberg Galaksisi*, (Çev. Gül Çağalı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ONG, Walter J. (2010). *Sözlü ve Yazılı Kültür-Sözün Teknolojileşmesi*, (Çev.Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları.

ÖZDEMİR, Nebi (2012). *Medya Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Grafiker Yayınları.

_____ (2017). Dördüncü Sanayi Devrimi ve Gelenek Kültürü. *Dokuzuncu Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 1, s. 207-241.

SAHLİNS, Marshall (2012). *Taş Devri Ekonomisi*, (Çev. Taylan Doğan ve Şirin Özgün). İstanbul: BGST Yayınları.

SALGUES, Bruno (2018). *Society 5.0: Industry of the Future, Technologies, Methods and Tools*. UK: John Wiley; Sons.

ŞENEL, Alaeddin (1995). *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

WANG, Cheng-Tong; SCHOFER, Evan (2018). “Coming Out of the Penumbras: World Culture and Cross-National Variation in Divorce Rates”, *Social Forces*, 97, p. 675-704.

Elektronik Kaynaklar

URL-1 Government of Japon (2016). “The 5th Science and Technology Basic Plan”, January 12, p. 1-2. <https://www8.cao.go.jp/cstp/english/basic/5thbasicplan.pdf> (E.T: 08.07.2020).

URL-2 <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index>. (E.T: 10.07.2020).

URL-3 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708> (E.T:10.07.2020).

URL-4 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46176460> (E.T: 10.07.2020).

URL-5 <https://www.gazeteduvar.com.tr/teknoloji/2019/02/05/yeni-cinsel-egilim-dijiseksuellik/> (E.T: 11.07.2020).

URL-6 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46176460> (E.T: 15.07.2020).

URL-7 <https://www.usmed.org.tr/robotlarla-evlilik-yasallasacak/> (E.T: 15.07.2020).

URL-8 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41780346> (E.T: 16.07.2020).

URL-9 <http://www.yenimeram.com.tr/konyada-uretilen-kinaci-robotlar-fuarda-ilgi-gordu-kina-turkusu-soyluyor-388297.htm> (E.T: 17.07.2020).

URL-10 <https://www.theguardian.com/technology/2017/aug/23/robot-funerals-priest-launched-softbank-humanoid-robot-pepper-live-streaming> (E.T: 17.07.2020).

URL-11 Director General for Science, Technology and Innovation Cabinet Office (2019). “Cross-ministerial Strategic Innovation Promotion Program (SIP) Energy Systems of an IoE Society Research and Development Plan”, July 25, p.3-17 https://www8.cao.go.jp/cstp/english/08_ioe_rdplan.pdf (E.T: 02.07.2020).

URL-12 <https://tr.sputniknews.com/asya/201603261021767314-japonya-yapay-zeka-roman/> (E.T.02.07.2020).

URL-13 <https://tr.sputniknews.com/bilim/201509031017538412/> (E.T: 02.07.2020).

URL-14 <https://www.bbc.com/news/av/technology-36704371/the-robot-monk-offering-buddhist-wisdom> (E.T: 03.07.2020).

URL-15 <https://www.webtekno.com/dinin-geleceginde-robotlara-yer-var-mi-karsinizda-robot-rahip-h29736.html> (E.T: 05.07.2020).

URL-16 <https://tr.sputniknews.com/abd/201710091030506183-google-muhendis-tanri-gelecegin-yolu/> (E.T: 05.07.2020).

URL-17 <http://tevhidseda.com.tr/kategoriler/tesbih-cesitleri.html?sayfa=1> (E.T: 05.07.2020).